

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת קרח, תשס"ד
מספר 553מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ברית מלח

כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה', נתתי לך ולבנך ולבנותיך אתך לחק עולם, **ברית מלח עולם** הוא לפני ה', לך ולזרעך אתך (במ' יח:יט). מפשט הדברים בפסוק ומתוך הקשרם מסתבר, כי לא ניתן להבין את הביטוי "ברית מלח" באופן חד-משמעי. כדי להבינו, מן הראוי להתחקות אחרי מקומות אחרים במקרא שבהם הוא מופיע. "ברית" ו"מלח" מופיעים יחדיו בעוד שני פסוקים בתנ"ך:

1. וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית א-להיך מעל מנחתך, על כל קרבןך תקריב מלח (ויק' ב:יג).
2. הלא לכם לדעת כי ה' א-להי ישראל נתן ממלכה לְדָוִד על ישראל לעולם לו ולבניו, **ברית מלח** (דבה"ב יג:ה).

רש"י על ויק' שם: "מלח ברית - שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח, וניסוך המים בחג".

רש"י מסביר בעקבות המדרש את צו התורה למלוח את הקרבנות, המופיע בפסוק זה שלוש פעמים, אך הוא אינו מקשר זאת לביטוי "ברית מלח". כלומר, יש להבדיל בין הברית שכרת ה', לפי המדרש, עם המלח מששת ימי בראשית, לבין הביטוי "ברית מלח" שבו משמש ה"מלח" כתואר השם "ברית".¹

באופן דומה מפרש רשב"ם:

ברית מלח - נראה לי לשון קיום. וכן לדוד ולזרעו ברית מלח. כי פתרון לפי ענינם. אבל 'לא תשבית מלח ברית א-להיך', מדבר (ב)מלח ממש. ברית מלח, ברית קיום ועומד לדורות.

לעומתם **רמב"ן** מקשר בין הפסוק בויקרא לפסוקים בפרשתנו ובדברי הימים: ובעבור שהוא ברית בקרבנות, יעשה הכתוב זאת הברית **אב לכל הבריתות**, ויאמר במתנות כהונה (במ' יח:יט) ובמלכות דוד (דה"ב יג:ה) ברית מלח, כי הוא קיים כברית המלח בקרבנות.

כלומר, אותה ברית שכרת ה' עם המלח שיובא עם הקרבנות הייתה לבניין-אב לכל שאר הבריתות שבהן מוזכר המלח, משום תכונת הקיום שבו לעולם. בהמשך ביאורו מתייחס רמב"ן לתכונות המייחדות את המלח כמטפורה למהות הברית:

אני סובר בו ענין, שהמלח מים, ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח, והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו, ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו, לא תזרע ולא תצמיח. והנה הברית כלולה מכל המדות, והמים והאש באים בה... כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחותה, והנה המלח כברית, ולכן אמר הכתוב (דה"ב

¹ למרות שהגמרא במנחות כ, ע"א מקשרת את הדברים: "נאמר 'ברית מלח עולם' ונאמר 'ברית כהונת עולם', כשם שאי-אפשר לקרבנות בלא כהונה, כך אי-אפשר לקרבנות בלא מלח."

יג:ה) 'הלא לכם לדעת כי ה' א-להי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח', כי הוא גם כן מדתו של דוד.
ולכן אמר בקרבנות (במ' שם) 'ברית מלח עולם היא', כי הברית מלח העולם, בו יתקיים ויכרת...

פירוש הטור: "כי כאשר המלח מקיים העולם ומכרית, כן בברית הקרבנות יתקיים העולם ויכרת אם יעברו מעליו".

רמב"ן מקיש מהתכונות המנוגדות המייחדות את המלח, שהוא נותן טעם במאכל מחד גיסא אך מליחותו מכריתה מאידך גיסא: "ארץ פרי למלחה" (תה' קז:לד), שזו תכונת יסוד המאפיינת כל ברית: אם מקיימים אותה היא חיובית, ואם לאו - היא מכריתה.

נמצאנו למדים כי השימוש בשם העצם "מלח" כמילה המתארת את הברית, בא משום מאפייניו ההפכיים של המלח.

ועתה נשוב לפסוק בפרשתנו ונתבונן בדברי הספרי שרש"י מביאם בפירושו על אתר (ספרי במדבר פיסקא קיח):

'ברית מלח עולם היא לפני ה'', כרת הכתוב ברית עם אהרן בדבר הבריא ולא עוד אלא שמבריא את אחרים.

כלומר הכהונה באה להיטיב עם הבריות כשם שהמלח בא להיטיב עם.

ראב"ע בחר להתמקד בתכונה ההפוכה של המלח; לא זו המקיימת את הבשר ונותנת טעם למאכלים, אלא זו המכריתה. דהיינו לא כשם תואר אלא כתיאור פעולה:

ברית מלח ברית כרותה - מגזרת 'ארץ פרי למלחה' (תה' קז:לד), ומקום המלח כמו נכרת, שלא יעלה בו צמח כלל, וכן 'גפרית ומלח שרפה כל ארצה, לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל-עשב וגו' (דב' כט:כב).

גם הכלי יקר עומד על הכפילות במשמעות המלח:

והנה מלח יש בטבעו דבר והפכו, כי יש בו כח האש והחמימות, ותולדות המים, עד שאמרו חכמי הקבלה שהוא כנגד מידת הדין ומידת הרחמים. על כן נקרא 'ברית א-להיך', כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה' להשליטו על כל ההפכים... וזה הוא כמו צדקה שנמשלה למלח המעמיד ומקים את הבשר, כך מלח ממון חסר (כתובות סו, ע"ב). **והצדקה שבקרבת גדולה מן הקרבן עצמו**, כמו שכתוב: 'עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח' (מש' כא:ג). על זה אמר: 'על כל קרבןך תקריב מלח' שהמלח הוא העולה על כל הקרבנות ונבחר לה' מזבח.

בפירושו של הכלי יקר מייצג המלח את הצדקה, ובהיותו עולה על הקרבנות, כאמור בציווי בפסוק בויקרא, מסמל הוא את עליונות הצדקה שבקרבת על פני הקרבן עצמו.

המלבי"ם מסביר את השימוש במלח בגלל תכונה אחרת שבו:

וטוב יותר דברי חז"ל כרש"י שהמלח לא יסריח ולא יתקלקל ולא עוד אלא שמבריא דברים אחרים שלא יתקלקלו, **כן לא יופר הברית הזה ע"י חטאים**.
 כשם שהמלח שומר על הבשר לבל יתעפש, כך הוא שומר על הברית הכרותה לה' עם הכהנים לבל תופר ע"י חטאים ותישאר בטהרה.

העמק דבר מעלה בעיה מוסרית שמתבטאת בשימוש בלתי ראוי בקדושת הכהונה, ואף הוא עומד בפירושו על הסמליות בכפל התכונות של המלח:

כמו המלח הבא להטעים המאכל, אם נשמרים בו שלא יהא יותר מן הצורך, אבל אם משתמשים בו שלא במדה הדרושה הרי זה מקלקל המאכל, כך ברית כהונה אם משתמשים בקדושה כראוי - זכות גדול, ואם משתמשים **שלא כראוי הרי זה משחית הנפש**.

רש"י הירש בפירושו לפסוק בויקרא ולפסוק בפרשתנו מציין תכונה נוספת של המלח, שאינו משתנה לעולם (כלשון חז"ל המובאת ברש"י: "'ברית מלח' - כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם"), ומכאן הוא מגיע למסקנה הבאה (ויק' ב:ג):

וכך נמצינו למדים, שמלח מייצג הוויה **ללא שינוי**... "ברית" תקויים בכל הנסיבות ותתקיים בכל התנאים; ואם מדובר ב'ברית מלח', היא תתקיים גם ללא שינוי: דבר

² ייתכן שהד לרעיון זה ניתן למצוא בדברי הגמרא בברכות ה, ע"א: "נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין, מה ברית האמור במלח - מלח ממתקת את הבשר, אף יסורין ממרקין".

שנכרתה עליו 'ברית מלח' – אין די שהוא יתקיים לעד בכללותו, אלא אף לא יחול בו שינוי עולמית.

עתה הברית המסומלת בקרבן על ידי מלח קרויה 'ברית א-להיך'. מכאן, שהברית היא זו המונחת בארון, הקרוי על שמה 'ארון ברית ה''. המלח הוא אפוא, סמל לתורה - המתקיימת לעד וללא שינוי.

ובפירושו לפסוק בפרשתנו:

מעמד בני אהרן – כמייצגי התורה ומקדשה בעם – בא לידי ביטוי במתנות הכהונה שנמסרו להם, והוא מתבטא לעיני העם בכל הבחינות של חיי העם והמשפחות. מעמד זה כשלעצמו הוא ברית, הוא דבר מוחלט הנתון מאת ה', והוא מלח עולם... כהני ישראל יראו את עצמם, את ביתם ואת כהונתם כ'מלח עולם' בעם, וכך יעבדו את עבודתם תחת השגחת ה' ושמירתו.

ולסיום נזכיר את מעשהו של אבימלך בשכם כהמחשה לכפל המשמעות שבשימוש במלח (שופ' ט:מה): וְאַבְיִמֶלֶךְ נִלְחָם בְּעִיר כָּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְפֹּד אֶת הָעִיר וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ הָרָג וַיִּתֵּן אֶת הָעִיר וַיִּזְרְעֶהָ מֵלַח.

החוקרים נחלקו בכוונת המעשה. יש הסוברים שכוונתו לסמל את חורבנה הגמור של שכם, ואילו לדעת אחרים ביקש אבימלך לכפר במלח, כאמצעי מטהר ומכפר, על עוון הריגתו את בני שכם, ולהינצל מנקמת דמם.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

- 1 יש גם המשך לסיפור הצלת בני קרח, שקרח לא זכה לראותו. ואולי משום כך נכתב רק מאוחר יותר, בפרשת פנחס: "ובני קרח לא מתו". כאן המתבונן רואה תופעה הפוכה. בעיני בשר יש הבדל בין השוכנים מעל האדמה, לבין השוכנים מתחתיה, שהם מתים. אך משחזרו ועלו בני קרח, התברר כי בעצם הם שווים לאלו שמעל וחיים כמותם. כלומר, אל תסתכל בעיני בשר, ותבין שיש הבדלים בין הנראים כשווים.
- 2 הרמב"ן עה"ת (טז:ל) אומר כי אין מדובר ברעידת אדמה, שכן זו תופעה טבעית מוכרת, אלא בנס של פתיחה האדמה וסגירתה, כמעשה בליעת אדם, שהוא בגדר נס לא טבעי.